

Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnalle

21.4.2020

Lausunto asiasta E 61/2019 vp, Valtioneuvoston selvitys: EU:n komission tiedonanto vihreän kehityksen ohjelmasta (European Green Deal) 11.12.2019 (COM(2019) 640 final)

- Teema: Kaupunkien ja kuntien sekä kansanterveyden rooli Euroopan vihreässä siirtymässä, erityisesti kansanterveyden huomioiminen Euroopan vihreässä siirtymässä

Toimitusjohtaja Eija Koivuranta, Väestöliitto ry.

**Kansanterveyden, kansalaisyhteiskunnan ja läheissuhteiden merkitys
Euroopan vihreässä siirtymässä**

- **Sosiaalinen ulottuvuus on avaintekijä vihreässä siirtymässä ja sitä on vahvistettava.**
- **Kansalaisdialogia voi tukea uusilla tavoilla, esimerkiksi asettamalla ilmastonmuutoksen kansalaispaneeli.**
- **Kansalaisyhteiskunnan toimintaa voi hyödyntää, esimerkiksi kokoamalla kotitalouksien ja yritysten vapaaehtoisesti tekemiä hiilipäästöselvityksiä kansalliseen tietokantaan.**
- **Ilmastopolitiikan eriarvoistavat vaikutukset eri väestöryhmiin ja perheisiin huomioitava ja tasoitettava politiikkatoimilla, tämä edellyttää konkreettisia suunnitelmia ja tutkittua tietoa**
- **Globaali väestöpolitiikka ja seksuaali- ja lisääntymisterveyden ja -oikeuksien edistäminen on tärkeä osa vihreää siirtymää.**

Peruslähtökohdat

European Green Deal on keskeinen politiikkaohjelma YK:n kestävän kehityksen periaatteiden toteuttamiseksi EU:ssa. Kuten Agenda 2030, myös EU:n ohjelman tulee rakentua ekologisen kestävyys ohella ihmisoikeuksien perustalle. Ohjelman keskeisenä periaatteena tulee olla yhteiskunnan eri tahojen vahva osallisuus niin, että kansalaisyhteiskunta ja eri sukupolvet pääsevät osallistumaan vihreän talouden ja siihen siirtymisen suunnitteluun. Kuten Agenda 2030:ssä, vihreän kehityksen suunnitelmassa tulee nostaa keskeiseksi sosiaalinen ulottuvuus ja oikeudenmukaisuus, jonka ytimenä on *Ketään ei jätetä* eli *Leave no one behind* -periaate.

Väestöliitto on sosiaali- ja terveysalalla toimiva järjestö, joka edistää sosiaalista hyvinvointia, terveyttä, turvallisuutta sekä ihmisoikeuksia. Tavoittelemme oikeudenmukaista yhteiskuntaa, jossa ihmiset voivat hyvin ja jokaisella on yksi tai useampia elämää rikastuttavia ihmissuhteita. Arvostamme monimuotoisuutta esimerkiksi perhemuotojen, sukupuolen ja etnisten taustojen suhteen. Edistämme sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävästä väestökehityksestä ja valmistamme siihen liittyvää väestöpoliittista ohjelmaa, joka ilmestyy alkusyksystä.

Megatrendit ja pandemian jälkeiset mahdollisuudet

Euroopan vihreä siirtymä tapahtuu neljän megatrendin puitteissa. Ilmastomuutoksen ja kestävä kehityksen haasteen lisäksi nämä trendit ovat teknologian kehitys, ikääntyvä väestö ja yhteiskunnallisten muutosten sekä haasteiden kiihtyvä tahti.

Siirryttäessä vihreään yhteiskuntaan joudumme huomioimaan väestörakenteen ja digitalisoinnin tarjoamia haasteita sekä mahdollisuuksia. Eri väestöryhmien kyky omaksua ilmastokriisin vakavuus ja sopeutua tuleviin muutoksiin vaihtelevat. Lisäksi muutosten seuraukset kohtelevat kansalaisia epätasaisesti.

Covid-19 pandemia on osoittanut, että Euroopan ja Suomen väestöllä on halua ja kykyä sopeutua suuriinkin muutoksiin, jos yhteiskunnallinen tahtotila ja yhteisöllisyys siihen kannustavat. Kansanterveys on noussut globaalin kriisin ytimeen. Tässä on myös mahdollisuus korostaa kestävä kehityksen, hyvinvoinnin ja kansanterveyden merkitystä politiikan tavoitteena. Terveys, sosiaalinen hyvinvointi, turvallisuus ja oikeudenmukaisuus vaativat uutta ajattelua ja ennakkointia pandemian jälkeisessä maailmassa, jossa epidemioiden, luonnonkatastrofien ja ennakoimattomien muuttoliikkeidentodennäköisyys kasvaa (Allen ym. 2020).

Covid-19-pandemian oppeja tulee hyödyntää kehittämään viranomaisien ja kansalaisyhteiskunnan resilienssiä ja kriisin ennakkointikykyä. Pandemian jälkeinen maailma saattaa olla valmis toteuttamaan vihreää siirtymää uskottavammassa tahdissa kuin tähän mennessä.

Hyvinvointitalousajattelu ja sen yhdistäminen vihreään siirtymään

Hyvinvointitalous tarkoittaa hyvinvoinnin ja talouden välistä kestävä tasapainoa. Hyvinvointitaloutta vahvistetaan investoimalla sellaisiin toimintamalleihin, instituutioihin ja rakenteisiin, jotka lyhyellä ja pitkällä aikavälillä luovat edellytyksiä hyvinvoinnille sekä kestävälle yhteiskunnalle. Hyvinvointitalouden vahvistaminen vahvistaa myös kansantaloutta sekä julkista taloutta.

Hyvinvointitalous valittiin sosiaali- ja terveysministeriön johdolla Suomen EU-puheenjohtajuuskauden kärkiteemaksi sosiaali- ja terveyssektorilla. Euroopan työllisyys- ja sosiaalipolitiikasta vastaavat ministerit hyväksyivät Suomen johdolla lokakuussa 2019 hyvinvointitalouspäätelmät. Hyvinvointitalouden teemoja ovat nostaneet esiin tutkijat, kansalaisyhteiskunnan toimijat sekä kansainväliset yhteistyöjärjestöt kuten YK ja OECD. Hyvinvointitalousajattelua on Suomessa aktiivisesti kehittänyt SOSTE Suomen sosiaali- ja terveys ry, jonka jäsenenä myös Väestöliitto toimii.

Kansanterveydelliset haasteet vihreässä siirtymässä on arvioitu (WHO 2016). Väestöliitto pitää huolestuttavana sitä, että vihreän kehityksen ohjelmassa sosiaalinen ulottuvuus on vain heikosti esillä. Ohjelmassa viitataan lyhyesti, että Euroopan sosiaalisten oikeuksien pilari ohjaa toimia sen varmistamiseksi,

että ketään ei jätetä. Ohjelmassa mainitaan esim. peruselintason säilyttämiseen kotitalouksissa, joilla ei ole varaa keskeisiin energiapalveluihin. Komissio ehdottaa oikeudenmukaisen siirtymän mekanisme, joka sisältää myös oikeudenmukaisen siirtymän rahaston, jotta kaikki pysyvät mukana. Tässä yhteydessä painotetaan, että siirtymä voi onnistua vain, jos se toteutetaan oikeudenmukaisella ja osallistavalla tavalla ja että kaikkein heikoimmassa asemassa olevat ovat kaikkein alttiimpia ilmastonmuutoksen ja ympäristön pilaantumisen haittavaikutuksille. Lisäksi ohjelmaan sisältyy yksittäisiä viittauksia vihreän kehityksen hyödyistä terveydelle, esim. myrkkujen käytön vähentyminen ja terveellisemmän ruuan tuottaminen.

Vihreän kehityksen ohjelmaan tulee yhdistää sosiaalinen ulottuvuus vahvasti niin, että kestävä kehityksen eri ulottuvuudet ovat tasapainossa keskenään. EU:lle on laadittava *tulevaisuusstrategia*, joka rakentuu luonnon ja ympäristön kantokyvyille ja samalla vahvasti myös *hyvinvointitalous-ajattelulle*.

Nykytilanteessa Väestöliitto toivoo, että kestävä kehitys integroidaan suunnitelmallisesti myös jo Covid-19 pandemian aiheuttamiin taloudellisiin ja sosiaalisiin tukiin. Pakon sanelema ‘digiloikka’ on tuonut etätyötä ja vähentänyt matkustamista tavalla, johon voisi tulevaisuudessa kannustaa ilmastosyistä. Moni näistä muutoksista voisi myös tukea perheen ja työn joustavaa yhdistämistä ja sitä kautta hyvinvointia. 2010-luvun aikana etätyön mahdollisuudet kehittyivät Suomessa ainoastaan korkeasti koulutetuilla, ei muissa koulutusryhmissä (Sorsa & Rotkirch 2020). 2020-luvulla *etätyöt tulisi mahdollisuuksien mukaan mahdollistaa kaikissa koulutusluokissa. Yrityksille suunnattuja korvauksia* voitaisiin esimerkiksi porrastaa niiden hiilipäästövaikutusten mukaan.

Väestöliitto pitää hyvänä lähtökohtana vihreän kehityksen jatkovalmistelulle, että hyvinvointitalouden näkökulma ja myös työelämän ulkopuolella olevat ihmiset on jo huomioitu Suomen hallituksen perusmuistiossa vihreästä ohjelmasta.

Jatkossa hyvinvointitaloudellisen strategian on ohjattava EU:n tavoitteenasettelua, EU-politiikkaa sekä yleisempiä ja yksityiskohtaisempia aloitteita sekä politiikkaohjelmia. Komission Green deal –ohjelma ja YK:n kestävä kehityksen tavoitteiden integrointi eurooppalaiseen ohjausjaksoon ei vielä riitä – tarvitaan laajaa alaisempaa otetta, joka nojaa hyvinvointitalouteen. Eurooppalaisen ohjausjakson fokus on saatava talouspolitiikasta laajemmin yhteiskuntapolitiikkaan. Hyvinvointitalousnäkökulma tulee huomioida myös EU:n budjetissa ja lainsäädäntöinstrumenteissa.

Ihmissuhteet ja kansalaisaktiivisuus osana hyvinvointitaloutta

Inhimillisen hyvinvoinnin ja pääoman vaaliminen ja kehittäminen kuuluu niin vihreän siirtymän kuin ikääntyvän väestön politiikan ytimeen. Esimerkiksi väestön koulutustaso ja palvelurakenteen digitalisaation aste ovat yhteydessä siihen, miten maa sopeutuu tuleviin muutoksiin ja siirtyy vihreään talouteen. Koulutus kohentaa terveyttä ja tuloja sekä kehittää suunnitelmallisuutta, abstraktia ajattelua, joidenkin mallinnusten mukaan myös kykyä sopeutua ilmastonmuutokseen ennustettavalla lailla (Lutz 2017).

Vihreän siirtymän väestöpolitiikka ei näe kansalaisia passiivisina kuluttajina, vaan arvostaa ja tukee heitä toimijoina. Perheitä, yhteisöjä ja kansalaisjärjestöjä pidetään voimavarana, jolloin viranomaiset tukevat ja hyödyntävät ruohonjuuritason toimintaa ja aloitteita. Kaupunkien ja alueiden kasvava rooli itsenäisinä toimijoina heijastaa usein tätä näkemystä paikallisyhteisöjen merkityksellisyydestä. Myös kansallisvaltioiden

uudelleen korostunut rooli Covid-19-pandemian aikana tukee vahvaa kansakunnallista suuntaa ilmastokriisin torjumisessa 2020-luvulla.

Esimerkki kansalaisten kuulemisesta on *ilmastonmuutoksen kansalaispaneeli*, kuten Iso-Britanniassa äsken aloittanut UK Assembly on Climate Change. Tässä valitaan satunnaisesti väestöä tai tiettyä väestöryhmää (esimerkiksi 10-30-vuotiaita) edustava paneeli, joka kehittää, valvoo ja kommentoi viranomaisten ilmastotoimia. Paneeleita voi asettaa kansallisella ja / tai kaupunkien ja kuntien tasolla. Tämänkaltaisia ehdotuksia on useita, ja edustavat uutta tapaa mobilisoida kansalaiskeskustelua ja luoda vuoropuhelua viranomaisten ja kansalaisten välillä (Climate Assembly UK 2020). Kansalaispaneeleita voitaisiin hyödyntää myös hyvinvoinnin oikeudenmukaisessa rakentamisessa kunnissa ja alueilla.

Toinen esimerkki on *kansallinen hiilijalanjäljen tietokanta*, johon yritykset ja yhteisöt (esim. taloyhtiöt) voivat itse ilmoittaa selvityksensä hiilipäästöistään ja suunnitelmiaan sen vähentämiseksi. Kestävä kehitys nojautuu tarkkaan ja ajantasoiseen tietoon, ja sitä ei kerätä Suomessa tällä hetkellä järjestelmällisesti pienemmiltä toimijoilta.

Vihreän siirtymän tulee myös hyödyntää *uusia kansallisia mittareita ja indikaattoreita*. Väestön hyvinvointia seurattaessa voisi mm. elinajanodotteen lisäksi raportoida terveyden vuosien elinajaodotetta ja onnellisten vuosien elinajaodotetta (Reiter & Lutz 2019). Uuden Seelannin huomiota herättänyt tapa nostaa onnellisuus bruttokansantuteen sijasta kansantaloudelliseksi mittariksi on esimerkki tällaisesta uudesta ajattelusta (Scully 2019).

Oikeudenmukaisen siirtymän turvaaminen ja perheiden eriarvoisuus

Agenda2030 ohjelman tavoitteena on poistaa ihmisten välinen eriarvoisuus kiinnittämällä huomio väestönkasvuun, terveydenhuoltoon, sukupuolten väliseen tasa-arvoon, koulutuksen järjestämiseen ja perusoikeuksien toteutumiseen.

Ainakin puolet Agenda 2030 -tavoitteista pyrkii edistämään sosiaalista kestävyyttä. Suomessa ajankohtaisia sosiaalisen kestävyys haasteita ovat muun muassa syrjäytyminen ja työttömyys. Ilmastomuutoksen torjunta on myös herättänyt kritiikkiä ja epävarmuutta niissä väestöryhmissä, joiden elintapaan ja toimeentuloon muutosten oletetaan kasautuvan.

Tämän torjumiseksi ilmastopolitiikan eriarvoistavat vaikutukset on huomioitava järjestelmällisesti. *Ilmastopoliittisten toimenpiteiden aiheuttamat muutokset eivät saa lisätä sosiaalista eriarvoisuutta*. Pienituloisia tai muuten haavoittuvia (esimerkiksi sosiaalisesti tai alueellisesti syrjäytyneet) kotitalouksia tulee auttaa ennaltaehkäisevästi ilmastopolitiikkojen heihin kohdistaminen kielteisten toimien varalta. Lasten ja nuorten turvalliseen kasvuun sekä yhdenvertaisuuteen ja syrjimättömyyteen terveydessä ja hyvinvoinnissa on kiinnitettävä erityistä huomiota.

Suomi on tukenut ajatusta siitä, että komissio julkaisi 14.1.2020 vihreän kehityksen ohjelmaa täydentävän tiedonannon Vahva sosiaalinen Eurooppa oikeudenmukaisten siirtymien toteuttamiseksi (COM(2020) final). Ilmastoneutraaliuteen siirryttäessä on huomioitava vaikutukset työllisyyteen sekä työelämän ulkopuolella oleviin. Väestöliitto tukee Suomen korostamaa jatkuvan oppimisen ja tietojen ja taitojen roolia osana oikeudenmukaista siirtymää ilmastoneutraaliin talouteen. Poliitiikkatoimet on suunniteltavat nioin, että ne vähentävät mahdollisia eriarvoistavia vaikutuksia (Zahmann ym. 2018.). Tässä tarvitaan tarkempaa tutkimustietoa siitä, miten suunnitellut Suomen ja EU-tason ilmastotoimet vaikuttavat eri kotitalouksiin ja

perheisiin, liittyen elintapoihin, kulutustottumuksiin ja perheiden toimeentuloon. Niiden pohjalta voi suunnitella sosiaalisesti oikeudemukaisia muutoksia tai tukea niille yksilöille ja perheille, jotka kärsivät muutoksista, sekä tarvetta aikuiskoulutukseen ja elinikäiseen oppimiseen.

EU:n ulko- ja kehityspolitiikka

EU:n komission tiedonannossa vihreän kehityksen ohjelmasta todetaan, että EU:n on näytettävä globaalia johtajuutta ilmastomuutoksen hillitsijänä ja globaalin luonnonsuojelun edistäjänä. Ohjelma on linjassa EU:n muiden globaalien ohjelmien, kuten kokonaisvaltaisen EU-Afrikka-strategian kanssa. Afrikan väestönkehitys ja korkea syntyvyys on avainasemassa globaalin väestönkehityksen kannalta. Ilmastomuutoksen hillintä ja siihen liittyvä resilienssi on kiinteässä yhteydessä kestävään väestönkehitykseen. Väestöliitto painottaa, että väestöpolitiikan tavoite on tukea ihmisten toiveita ja valintoja omasta perheen perustamisestaan ja EU:n on edistettävä valintojen mahdollistamista. Köyhissä maissa tämä koskee perhesuunnittelun ja ehkäisyvälineiden saavutettavuutta, kulutusmahdollisuuksiin sekä naisten ja miesten väliseen tasa-arvoon. (UNFPA 2019)

Perhesuunnittelupalveluiden on oltava kaikkien saatavilla ja kaikilla pitää olla oikeus ehkäisyn saatavuuteen, ehkäisyneuvontaan ja seksuaalikasvatukseen. Lisäksi on varmistettava naisten, nuorten ja kaikkein heikoimmassa asemassa olevien mahdollisuus koulutukseen. Tutkimusten mukaan koulutetummat naiset saavat vähemmän lapsia, jotka myös ovat terveempiä ja kouluttautuvat todennäköisemmin. Koulutetummat naiset saavat myös lapsia myöhemmällä iällä, joka on omiaan hidastamaan väestönkasvua. Samalla perheiden, joissa on vähemmän lapsia, on enemmän resursseja varautua ilmastomuutokseen. EU-Afrikka-strategiassa EU haluaa edistää seksuaali- ja lisääntymisterveyttä ja -oikeuksia (s. 14). EU:n pitää edistää seksuaali- ja lisääntymisterveyttä ja -oikeuksia myös vihreän kehityksen ohjelmassa. Seksuaali- ja lisääntymisterveys on olennainen osa kansanterveyttä. Seksuaalioikeuksien toteutuminen taas ehto kestävään väestökehitykseen ja ilmastomuutoksen resilienssiin ihmisoikeusperusteisesti. Merkittävänä kehityspolitiikan toimijana EU voi vaikuttaa seksuaali- ja lisääntymisterveyteen ja -oikeuksiin omaa aluettaan laajemmin.

Viitteet

- Allen, D., Stanczyk, L., Sethi, R. & Weyl, G. (2020) When can we go out? Evaluating policy paradigms for responding to the COVID-19 threat. <https://drive.google.com/file/d/1gf21eYeNWwrR9OO5nzn1jlv-RTmHkt0/view>
- COFACE Families Europe (2020) A new deal for families today. Key 2020-2024 priorities for Coface Families Europe. #AllFamiliesSpeakOut. <http://www.coface-eu.org/wp-content/uploads/2019/09/NewDealFamiliesofToday.pdf>
- Lutz, W. (2017). How population growth relates to climate change. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 114(46), 12103-12105.
- Reiter, C., & Lutz, W. (2019). Survival and Years of Good Life in Finland in the very long run. *Finnish Yearbook of Population Research*, 54, 1-27.
- Scully, R. (2019) New Zealand wants to make people happy, not rich – will it work? *New Scientist* 31.5.2019.
- Sorsa, Tiia & Rotkirch, Anna (2020) *Työ ja perhe ne yhteen soppii?`Perhebarometri 2020*. Helsinki: Väestöliitto.
- UK Assembly on Climate Change (2020)

https://www.climateassembly.uk/?gclid=Cj0KCQjws_r0BRCwARIsAMxfDRj8qruF17hBEFw07IhSFDjPrac-6PENNxy1EXZc1EGFz0SXYAuZY0YaAl5XEALw_wcB

United Nations Population Fund (2019) SWOP Report. Unfinished business – The pursuit of rights and choices for all. <https://www.unfpa.org/swop-2019>

WHO (2016) Public Health and Climate Change Adaptation Policies in the European Union. http://www.euro.who.int/data/assets/pdf_file/0010/386965/Pagoda-REPORT-final-published-2.pdf?ua=1

Zachmann, G., Fredriksson, G., & Claeys, G. (2018). The distributional effects of climate policies. *Bruegel. Blueprint Series*, (28).